

Sosyal Adaletin Sağlanmasında Katılım Bankacılığının Rolü

Hasan DURMUŞ*

Sakarya Üniversitesi

Hülya ER**

Bolu İzzet Baysal Üniversitesi

Erdal HARUNOĞLULARI***

Sakarya Üniversitesi

Öz

Dünyada ve Türkiye’de gelir dağılımında adaletsizliğin giderek artmakta olduğu görülmektedir. TÜİK (2019), Türkiye’de, en yüksek gelire sahip %20’lik grubun ülke toplam gelirinden aldığı pay bir önceki yıla göre 1,3 puan azalarak %46,3’e düşerken, en düşük gelire sahip % 20’lik grubun aldığı pay 0,1 puan artarak %6,2’ye yükseldiği görülmektedir. Bankacılık hizmetleri de bu adaletsiz dağılımda büyük rol oynamaktadır. Günümüz bankacılık hizmetleri Friedman (1953)’in iktisadi faaliyetlerin etik ve normlara göre inşa edilemeyeceği anlayışının bir yansıması olarak kabul edilebilir. Ancak bununla beraber İslam, sosyal ve ekonomik hayatta da bir adalet tesis etmek ister. İslami bankaların bu konudaki rolü elbette tam anlamıyla konvansiyonel bankalardaki gibi olmamalıdır. Katılım bankaları diğer ticari bankalar gibi sadece kârı gözetemezler, bununla birlikte bankaların dağıtıcı adalet rolünü de İslam’a uygun bir şekilde yerine getirmelidirler. İslami finansın önemli sorunlarından birisi olan toplumsal adalet anlayışına katılım bankalarının çözüm önermede ve alternatifler oluşturmada yeterince çaba göstermediği göze çarpmaktadır. Bu çalışmanın amacı, katılım bankalarının sosyal adaleti sağlamadaki rolünü incelemek ve ticari hedefleri ile sosyal sorumluluk faaliyetlerine yönelik çıkarımlarda bulunmaktır. Bu amaç doğrultusunda, “Katılım bankalarının ticari hedeflerinin yanı sıra sosyal sorumluluk misyonu da olmalı mıdır?” ve “Ticari hedefleriyle birlikte sosyal sorumluluk misyonunu nasıl bir

* Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Ekonomisi ve Finansı, hasan.durmus3@ogr.sakarya.edu.tr; ORCID: 0000-0002-0089-5217

** Öğr. Gör. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, BMYO, Finans Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü; Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Ekonomisi ve Finansı Doktora Öğrencisi, hulyaer@ibu.edu.tr; ORCID: 0000-0002-3715-2433

*** Öğr. Gör. Dr., Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Ekonomisi ve Finansı Doktora Öğrencisi, erdalharunoğlulari@gmail.com; ORCID: 0000-0001-9716-9838

arada yürüteceklerdir?” soruların cevapları aranmaktadır. Çalışmada, konu ile ilgili literatür araştırması yapılmış, katılım bankalarının faaliyet raporları incelenmiş ve elde edilen bulgular betimsel araştırma yöntemiyle değerlendirilmiştir. Çalışma sonucuna göre, katılım bankalarından beklenen sosyal adalet rolünün pratikte gösterdikleri performansları arasında farklılık olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, katılım bankalarının İslam iktisadi enstrümanlarını yeterince kullanmadığı, sosyal adalet sağlamada katılım bankalarının çözüm önermede ve alternatifler oluşturmada yeterince çaba göstermediği ve diğer alternatif kuruluşlara da yeterli desteği sağlayamadığı görülmüştür. Bu bağlamda, katılım bankalarının uygulamada sosyal adaleti sağlayabileceği örnekler incelenerek çeşitli öneriler sunulmuştur. Sosyal adaletin sağlanmasında katılım bankacılığının rolünü ele alan çalışmaların sınırlı olması nedeniyle çalışmanın literatüre katkı sağlaması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler

İslam ekonomisi, İslami Finans, İslami Bankacılık, Sosyal Adalet, Katılım Bankacılığı

The Role of Participation Banking in Ensuring Social Justice

Abstract

In the world and Turkey, it is observed that the increasing inequity in income distribution. According to TUIK (2019) data, in Turkey, the share of the country with the highest income of 20% decreased by 1.3 points compared to the previous year and decreased by 46.3%, while the share of the 20% group increased by 0.1 points compared to the previous year and increased by 6.3%. Banking services also play a major role in this unfair distribution. Today's banking services can be regarded as a reflection of Friedman's (1953) understanding that economic activities cannot be built according to ethics and norms. However, Islam also wants to establish justice in social and economic life. The role of Islamic banks in this matter should not be exactly like conventional banks. Participation banks cannot only pursue profit like other commercial banks, but they must also fulfill the distributive justice role of banks in accordance with Islam. One of the most important problems of Islamic finance, it is noteworthy that the social justice concept offered by the participation banks was not enough to propose solutions and create alternatives. The aim of this study is to examine the role of participation banks in providing social justice and to make inferences about their commercial goals and social responsibility activities. In line with this purpose, "Should participation banks have a social responsibility mission besides their commercial goals?" and "How will they carry out their social responsibility mission together with their commercial goals?" The answers to the questions are sought. In the study, a literature search was conducted on the subject, the activity reports of participation banks were examined and the findings were evaluated with the descriptive research method. According to the results of the study, it has been determined that there is a difference between the performance of the social justice role expected from participation banks in practice. In addition, it has been observed that participation banks do not use Islamic economic instruments sufficiently, that participation banks do not make enough efforts to offer solutions and create alternatives in providing social justice, and cannot provide sufficient support to other alternative institutions. In this context, examples where participation banks can provide social justice in practice have been examined and various suggestions have been presented. Due to the limited number of studies

dealing with the role of participation banking in ensuring social justice, it is aimed to contribute to the literature.

Keywords: Islamic economics, Islamic finance, Islamic banking, Social justice, Participation banking

Extended Abstract

Globalization, which has an important role in shaping today's economy, has been the beginning of a new era in which there are no trade barriers, no restrictions in the distribution of labor force, and societies can interact with each other faster since the end of the 20th century. Globalization has brought the countries closer to each other in both cultural and institutional aspects by enabling the full liberalization of labor and capital movements between countries, as well as faster transfer of knowledge and technology. Dominant Economic Thought (HID) argues that with globalization, the economies of the country will reach an efficient production and consumption level, and thus, countries will grow faster (Yanar and Şahbaz, 2013: 56). The HID argues that growth by integrating with global markets is the most effective way to reduce poverty. However, according to many empirical studies conducted since the 1980s when the globalization process began, it is seen that the inequality in income distribution has increased. For example, while the share of the richest 5% of the population in income was 14.5% in the early 1980s in the USA, it exceeded 25% towards the 1990s (Baş, 2009). Globalization and new technologies most negatively affected the unskilled workforce in developed countries (Brinkman & Brinkman, 2001). During this period, millions of people lose their jobs, families are falling apart, and social problems increase. (Mazur, 2000) Even though inequality is a phenomenon that has existed throughout the history of humanity, the opening of the distance between those who have competitiveness and those who are not competitive together with the perfect competition and free market understanding created by the globalization process has enabled the inequality to increase many times (Özerkmen, 2004: 138).

In order to minimize the income inequality, not only the policies implemented by the state, but also the institutions and organizations and NGOs that consider providing social justice besides profit-making should take an active role in reducing this big problem (Nadzri et al., 2012). In addition, participation banking has an important place in ensuring fair income distribution and social justice in society. This study Does the participation banks adequately fulfill their social responsibility expectations in terms of ensuring social justice?, "Do participation banks have a role in reducing the injustice in income distribution? Which areas are included in the social responsibility reports of participation banks?", "should it also have a social responsibility mission?" and "How will they carry out their social responsibility mission together with their commercial goals?" It aims to find answers to your questions. While seeking answers to the research questions mentioned in the study, first of all, the problems related to income inequality are evaluated, the corporate social responsibility activities of participation banks are examined, and the research questions are tried to be answered by presenting theoretical and practical model proposals for the social justice of participation banks for the welfare of the society. In the study, a wide literature search was carried out and the findings obtained were evaluated in depth by exploratory descriptive research method. It is expected that this study will contribute to the literature and

participation banking sector with this aspect of the limited studies of Islamic banks regarding social justice in the literature.

When the balance sheets of participation banks are examined, it is revealed that the share of partnership financing, which aims at sharing the risks of Islamic economics, in total financing has remained very low during the said years. The reason for the miscarriage; It can be said that the lack of legislation, maturity mismatch, difficulties in training experts in the fields and a decrease in the sense of trust in the social order (individual interest order) can be said to be effective. It is important to use more instruments such as *mudaraba* and *musharaka* in order to distribute the resources more equitably.

They can contribute to social justice through the microfinance mechanism of participation banks. For example, by mobilizing fund resources such as *zakat*, charity, and *karz-1 hasen* gathered under the umbrella of participation banks, on the lending side, models based on profit-loss sharing based on lower income groups and small enterprises can be used. It is important in terms of ensuring social justice in protecting the low-income group of participation banks and small businesses against economic difficulties and preventing financial exclusion. Thus, income injustice between rich and poor will be minimized. The basic condition for ensuring social justice will also be fulfilled.

Today, participation banking can provide a fairer distribution of income by assuming the role of social justice. The fact that participation banks are based on Islamic principles plays an important role in realizing their social goals as well as their commercial goals. For this reason, participation banks are expected to achieve the highest level of social targets in their annual corporate social responsibility activity reports. However, it is observed that participation banks cannot fulfill their social responsibility expectations in terms of ensuring social justice. This study, "Should participation banks have a social responsibility mission as well as their commercial objectives?" and "How will they carry out their social responsibility mission together with their commercial goals?" It aims to find answers to your questions. In the study, the findings obtained by scanning the literature were evaluated with the descriptive research method. According to the literature research, it has been determined that there is a difference between the performance of the social justice role expected from participation banks in practice. It is observed that participation banks do not make enough efforts to offer solutions and create alternatives in providing social justice.

Giriş

Üretim sistemlerinin değişmesinde etkili olan sanayi devrimi, dünyada hızlı bir ekonomik büyüme yaşanmasında etkili olurken öte yandan gruplar arasındaki gelir dağılımını olağan üstü şekilde değiştirmiştir. Sermaye sahiplerinin gelirleri katlanırken emek ve toprak sahiplerinin gelirlerinde azalma olması toplumsal adaletin bozulmasında önemli rol oynamıştır. Sanayi devriminden sonra ortaya çıkan yeni dünya düzeninde devletler, sosyal adaletin ve toplumsal refahın sağlanmasında önemli rol üstlenmişlerdir. Gelir ve servet dağılımındaki adaletsizliği çözmek için yola çıkan devletler bu sorunu çözemediği gibi, 1980 sonrası benimsenen politikalar sonucunda gelir ve servet dağılımındaki adaletsizliğin katlanarak artmasına neden olmuşlardır (Bilen, 2015: 247).

Küreselleşme sürecinin başladığı 1980'lerden beri yapılan pek çok amprik çalışmaya göre gelir dağılımındaki eşitsizliğin arttığı görülmektedir. Örneğin, ABD'de 1980'lerin başında, nüfusun en zengin %5'inin gelir içindeki payı %14,5 iken 1990'lara doğru %25'i aşmıştır (Baş, 2009). Gelişmiş ülkelerde küreselleşme ve yeni teknolojiler en çok vasıfsız işgücünü olumsuz etkilemiştir (Brinkman ve Brinkman, 2001). Bu dönemde örneğin, milyonlarca insan işlerini kaybetti, aileler dağıldı, toplumsal problemler arttı (Mazur, 2000).

1980 sonrası dönemde dünyada olduğu gibi ülkemizde de gelir dağılımı daha da kötüleşmiştir. Sermaye geliri olarak belirtilen faiz, rant ve kâr gelirinin milli gelirdeki payı artmış fakat emek kesiminin payı olan ücret ve maaşların milli gelirdeki payı iyice düşmüştür. Ülkelerin uyguladıkları ekonomik politikalar ve bazı faktörler gelir dağılımındaki bu değişmelere neden olmaktadır (Güçlü & Bilen, 1995: 164). Örneğin, nüfus artışıyla artan işsizlik, reel ücretler, maaşlardaki gerileme ve fiyat artışları, sendikal faaliyetlerin kısıtlanması, vergi politikalarındaki değişiklikler, faiz hadlerinin yükselmesi, tarım gelirindeki reel gerileme şeklindedir.

Gelir adaletsizliğini en aza indirebilmek için yalnızca devletin uyguladığı politikalar değil, aynı zamanda kâr amacı gütmeyen kurum ve kuruluşlar ile STK'ların da bu büyük sorunun azaltılmasında aktif rol alması gerekmektedir (Nadzri et al., 2012). Ayrıca katılım bankacılığı, toplumdaki adil gelir dağılımını ve sosyal adaleti sağlama konusunda önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmanın amacı, katılım bankalarının

sosyal adaleti sağlamadaki rolünü incelemek ve ticari hedefleri ile sosyal sorumluluk faaliyetlerine yönelik çıkarımlarda bulunmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, “Katılım bankalarının ticari hedeflerinin yanı sıra sosyal sorumluluk misyonu da olmalı mıdır?” ve “Ticari hedefleriyle birlikte sosyal sorumluluk misyonunu nasıl bir arada yürüteceklerdir?” sorularının cevapları aranmaktadır. Çalışmada belirtilen araştırma sorularına cevap aranırken öncelikle gelir adaletsizliği ile ilgili sorunlar değerlendirilmekte, katılım bankalarının kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetleri incelenmekte ve toplumun refahı için katılım bankalarının sosyal adaleti sağlama konusunda teorik ve uygulama model önerileri sunulmaktadır. Çalışmada, konu ile ilgili literatür araştırması yapılmış, katılım bankalarının faaliyet raporları incelenmiş ve elde edilen bulgular betimsel araştırma yöntemiyle değerlendirilmiştir. Literatürde İslami bankaların sosyal adalet ile ilgili çalışmaların sınırlı olduğu bu yönü ile bu çalışmanın literatüre ve katılım bankacılığı sektörüne katkı sağlaması beklenmektedir.

Dünya’da Gelir Adaletsizliğinin Ortaya Koyulması

Günümüz ekonomisinin şekillenmesinde önemli bir paya sahip olan küreselleşme, 20. Yüzyılın sonlarından itibaren ticaret engellerinin olmadığı, işgücünün dağılımında sınırlamanın bulunmadığı, toplumların birbirleriyle etkileşimin daha hızlı yapabildiği yeni dönemin başlangıcı olmuştur. Küreselleşme, ülkeler arasında emek, sermaye hareketlerin tam serbestleşmesine olanak sağlamasının yanında bilgi ve teknoloji transferinin daha hızlı bir şekilde yapılarak ülkeleri hem kültürel hem de kurumsal yönlerden birbirlerine yaklaştırmıştır. Hakim İktisadi Düşünce (HİD) küreselleşmeyle birlikte, ülke ekonomilerinin verimli bir üretim ve tüketim düzeyine ulaşacağını ve böylelikle ülkelerin daha hızlı büyüdüğünü ileri sürmektedir (Yanar & Şahbaz, 2013: 56). HİD küresel piyasalarla bütünleşerek büyümenin yoksulluğu azaltmanın etkin yolu olduğu savını ileri sürmektedir. Bu savı destekleyen ampirik çalışmalar Dünya Bankası ve IMF tarafından yayınlanmıştır. Küreselleşme yanlısı yaklaşımlar orta ve uzun vadede ekonomilerin bütünleşmesiyle meydana gelecek olan hızlı büyümenin ortalama geliri artıracığını, dolayısıyla yoksulluğun azalacağını savunmaktadır (Dollar & Kraay, 2001: 3). Küreselleşme karşıtları ise küresel piyasalarla bütünleşerek gerçekleşen ekonomik büyümenin toplumun tüm kesimleri tarafından hissedilmediğini ve gelir dağılımında adaletsizliğe neden olduğunu bu sebeple az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde mutlak yoksulluğun azalmadığını hatta kalıcı hale geldiğini ileri sürmüştür (Bakırtaş, 2014: 342).

Eşitsizlik insanlık tarihi boyunca var olan bir olgu olsa bile küreselleşme sürecinin meydana getirdiği tam rekabet ve serbest piyasa anlayışıyla birlikte rekabet gücü olanlar ile olmayanlar arasındaki mesafenin açılması eşitsizliğin kat be kat artmasına olanak sağlamıştır (Özerkmen, 2004: 138). Bu durumu

Tablo 1'deki gibi bir örnekle açıklamak gerekirse¹ serbest piyasa, faizin ve bencilik anlayışının hâkim olduğu kapitalist bir ekonomide sermaye sahibi 100 TL'lik parasını düşük gelirli bir kişiye faizle² koşuluyla vermesi halinde istediği bileşik faiz oranına ve yıllara göre ne kadarlık bir getiri elde edecektir?

Tablo 1: 100 TL Borcun Yıllara ve Faiz Oranlarına Göre Geri Ne Kadar Ödendiğinin Gösterimi

Yıllık %faiz	5	10	20	50	100
%10	161	254	672	11.739	1.378.000
%5	127	162	265	1.146	13.150
%2	110	121	148	269	724
%0	100	100	100	100	100

Kaynak: (Saraç, 2017: 40)

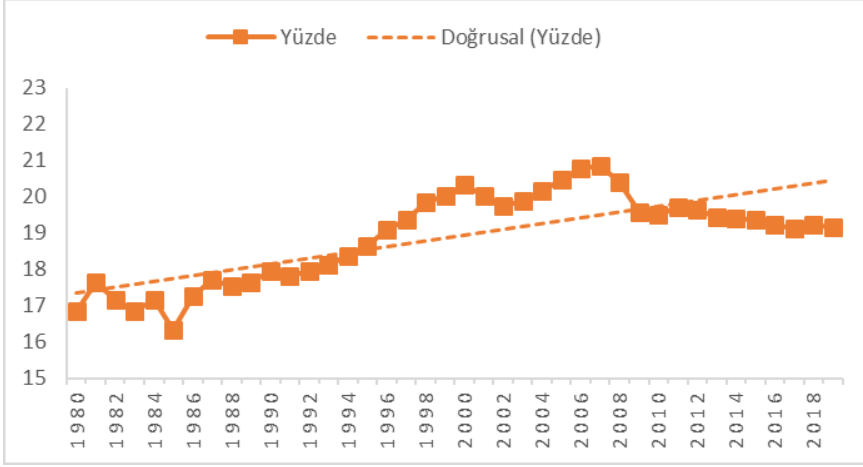
100TL borç alan düşük gelir birey %2 faizli borcunu 5 yıl sonra ödemesi halinde 110TL olarak %10 faizle 5 yıllık borcunu 161 TL olarak %5'lik faizle 50 yıl sonra ödemesi halinde 11.739TL olarak geri ödemesi gerekecektir. Alınan borç yüksek meblağlar olsaydı borcun geri ödeme durumu da o kadar zor olacağı görülmektedir. Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi sermaye sahipleri, şirketler herhangi bir emek harcamadan herhangi bir maliyet olmadan yüksek kazançlar elde ederken, düşük gelire sahip bireyler, şirketler aldığı borcu daha da yüksek bedellerle geri ödemektedir. Bu örnekten anlaşılacağı üzere zenginler zenginleşmekte, zenginlerin en zenginleri daha da zenginleşirken, düşük gelir grubunda yaşayanlar daha da yoksullaşmakta yani rekabet gücü olanlar ile rekabet gücü olmayanlar arasındaki eşitsizlik daha da artmaktadır (Stiglitz, 2012). Sermaye sahiplerinin lehine olan günümüz sistemi gelir dağılımında adaletsizlikler meydana getirdiği söylenebilir.

Sermayenin büyük bir kısmı azınlık çoğunluğun elinde toplanıp, dünyanın geri kalan kısmına daha az yansiyorsa; toplumda eşitsizlik artmakta, güven ve adalet duygusu, azalmakta ve dolayısıyla yoksulluk yükselmektedir.

1 Bu örnek Mehmet Saraç'ın "Finansı Yeniden Düşünmek" esinlenerek düzenlenmiştir (Bkz. ss.40).

2 Tablodaki veriler $F=P(1+i \times n)$. formülü kullanılarak elde edilmiştir.

Şekil 1: En tepedeki %1'lik kesimin uluslararası toplam gelir dağılımındaki payı (1980-2019)

Kaynak: https://wid.world/data/#countriestimeseries/sptinc_p99p100_z/WO/1930/2019/eu/k/p/yearly/s sitesinden elde edilen veriler yazarlar tarafından derlenmiştir.

Tepedeki %1'lik dilim dünyadaki toplam gelirin ne kadarına sahip olduğu Wid.World verileriyle ortaya konulmuştur. 1980-2019 verilerine göre gelir ölçeğinin tepesindeki %1'lik kesim uluslararası toplam gelirin, küreselleşmenin başladığı yıl olarak kabul edilen 1980 yılında 16,2 sahipken, küreselleşmenin yaygınlaşmaya başlamasıyla paralel olarak %1'lik dilimin toplam gelirdeki payı artmış, 2006 ve 2007 yıllarında uluslararası gelirin %22,1'lik kısmına sahip olarak zirve yapmıştır. 2019 yılında %1'lik dilimdeki grup toplam gelirin %19,15'lik bir paya sahiptir. Şekilde görüldüğü gibi 1980-2019 yılları arasında doğrusal bir artış görüldüğü eğilim eğrisinden anlaşılmaktadır. Yukarıdaki Şekil 1'den hareketle kapitalist düzenin sürekli büyüme, serbest ticaret, küreselleşme anlayışı dünyayı giderek daha adaletsiz (eşitsiz) bir hale getirdiği söylenebilir.

Ekonomideki adaletsizlikleri ortaya koymak için en ideal göstergelerden biri olarak kabul edilen kişisel gelir dağılımı kullanılarak en yüksek %20 ve en düşük %20'lik gelir dilimlerinin milli gelirden aldıkları paylar tespit edilir, eğer gruplar arasında büyük fark varsa, gelir dağılımının adaletsiz olduğu kabul edilir (Aktan & Vural, 2002: 19-20).

Tablo 2: Dünya ülkelerini temsilen seçilen³ ülkelerin kişisel gelir dağılımı

Türkiye'de 2002-2018 Yılları Arasında Kişisel Gelir Dağılımı (%)																	
Hanehalkı (%)	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
min%20	5,8	5,5	5,4	5,2	5,6	5,8	5,7	5,9	5,9	5,8	5,8	5,8	5,8	5,6	5,7	5,8	5,8
max%20	47,7	48,4	47,0	48,3	45,6	44,7	45,1	45,4	45,2	46,5	46,6	46,6	47,7	49,2	48,3	47,8	48,5
Brezilya'da 2002-2016 Yılları Arasında Kişisel Gelir Dağılımı(%)																	
min%20	2,6	2,6	2,8	2,9	3	3	3,1	3,2	-	3,3	3,4	3,4	3,7	3,6	3,3	3,2	3,1
max%20	62,9	62,2	61,2	61	60,4	59,6	58,8	58,3	-	57,6	57,2	57,4	56,3	56,1	58,0	57,8	58,3
Rusya'da 2002-2016 Yılları Arasında Kişisel Gelir Dağılımı(%)																	
min%20	6,6	6,1	6	5,8	5,9	5,8	6,1	6,4	6,4	6,4	6,3	6,4	6,6	6,9	7,0	7,0	7,1
max%20	44,2	46,7	46,8	47,7	47,5	48,9	48,5	47,1	46,6	47	47,8	48	47,1	45,3	44,3	44,8	45,1
Fransa'da 2002-2016 Yılları Arasında Kişisel Gelir Dağılımı(%)																	
min%20		8,2	8,4	8,6	8,5	8,1	7,9	7,7	7,7	7,8	7,9	8	8	7,9	8,0	8,1	8,0
max%20		39,8	39,2	38,5	38,3	40,9	41,2	40,7	41,8	41,4	41,3	40,9	40,6	40,9	40,2	40,0	40,8

Kaynak: World. Bank'den elde edilen veriler yazarlar tarafından derlenmiştir.

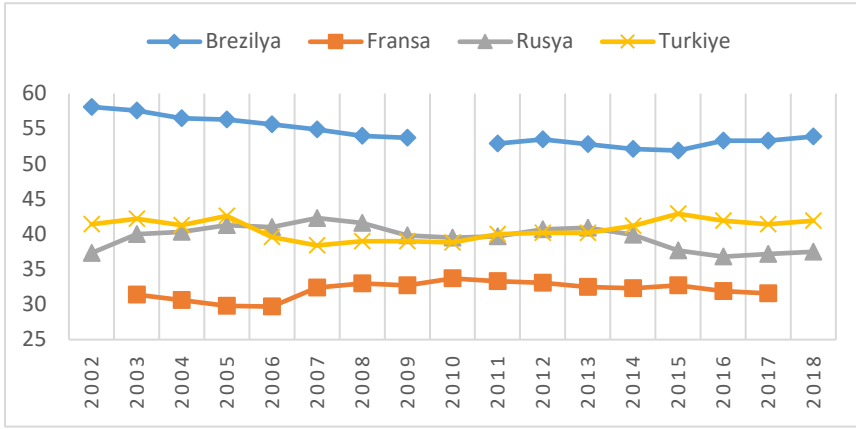
Dünya ülkelerinde mili gelire sahip en yüksek ve en düşük %20'lik gruplar arasında büyük fark var mıdır? Bu soruya yanıt arayabilmek için dünyanın farklı bölgelerinde bulunan ve buldukları bölgeleri temsilen Türkiye, Fransa, Brezilya, Rusya ülkelerine ait veriler yukarıdaki Tablo 2'de verilmiştir. World. Bank 2002-2018 verilerine göre Türkiye'de milli gelire sahip en yüksek ve en düşük %20'lik grupların arasında fark ortalama olarak 42,7 iken, 2018 yılında milli gelirden en yüksek paya sahip %20'lik kesim en düşük paya sahip %20'lik kesimden yaklaşık olarak 9 kat daha fazla paya sahiptir. Dünyanın gelir dağılımında en adaletsiz ülkelerinden bir olan Brezilya'da milli gelire sahip en yüksek ve en düşük %20'lik grupların arasında fark ortalama olarak

3 World.bank veri tabanında düzenli verileri olan ülkeler tercih edilmiştir.

55,2 iken 2018 yılında milli gelirden en yüksek paya sahip %20'lik kesim en düşük paya sahip %20'lik kesimden yaklaşık olarak 19 kat daha fazla paya sahiptir. Avrupa'yı temsilen seçilen Fransa'da milli gelire sahip en yüksek ve en düşük %20'lik grupların arasında fark ortalama olarak 32,8 iken 2018 yılında milli gelirden en yüksek paya sahip %20'lik kesim en düşük paya sahip %20'lik kesimden yaklaşık olarak 5 kat daha fazla paya sahiptir. Rusya'da ise milli gelire sahip en yüksek ve en düşük %20'lik grupların arasında fark ortalama olarak 38 iken 2018 yılında milli gelirden en yüksek paya sahip %20'lik kesim en düşük paya sahip %20'lik kesimden yaklaşık olarak 6,5 kat daha fazla paya sahiptir.

Gelir eşitsizliğinin bir diğer ölçüsü de gini⁴ katsayısıdır. Gini katsayısı nüfusu en yoksuldan en zengine doğru sıralayan ve yatay ekseninde nüfusun kümülatif oranını dikey ekseninde ise gelirin kümülatif oranını gösteren Lorenz eğrisi yardımıyla hesaplanmaktadır.

Şekil 2: 2002-2018 yılları arasında Gini katsayıları

Kaynak: <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV>

[GINI?end=2016&locations=RU-TR-BR FR&start=2002&view=chart&year_low_desc=false](https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?end=2016&locations=RU-TR-BR FR&start=2002&view=chart&year_low_desc=false)

Brezilya, Türkiye, Rusya ve Fransa gibi farklı kıtalarda bulunan ülkelerin gelir dağılımlarındaki adaletsizliklerinin gösterildiği yukarıdaki Tablo 2 ve Şekil 2'de gelir dağılımındaki adaletsizliğin yüksek olduğu görülmektedir. Bu verilerden hareketle dünyada olduğu gibi ülkemizde de gelir dağılımının adaletsiz dağıldığı söylenebilir.

4 Gini katsayısı 0 ile 1 (0 ile 100) arasında değer almaktadır. Gini katsayısının 0 değerini alması mutlak eşitlik, 1 (100) değerini alması ise mutlak eşitsizlik anlamına gelmektedir.

Dünyada ve Türkiye’de gelir dağılımının adil olmadığı ortaya konulmuş, bu tespitten hareketle gelir dağılımında adaletsizliğin çıkmasında finans sektörünün etkisi bulunmakta mıdır? 1980’lerden itibaren uluslararası ve uluslar-ötesi (büyük sermayeli finans şirketleri) ticaret yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu dönemlerde devletlerin uyguladığı hatalı politikalar sonucunda birçok ekonomik kriz ortaya çıkmıştır. 2008-2009 krizi, bu krizlerin en kötüsü olarak görülmektedir. Bu krizin ortaya çıkmasında, finans sektörünün piyasa başarısızlıklarına müdahale edememesi, sektörde bireysel çıkarların toplumsal çıkarların önüne geçmesi etkili olmuştur. Bankacılar kendi çıkarlarının peşinde koşarken, toplumun geri kalanını felakete sürükleyip, finans sektöründe balonların oluşmasına ve sermayeye sahip olan azınlık çoğunluğun daha da zenginleşmesine katkı sağlarken gelir dağılımında adaletsizliklere neden olmuştur. Faizli borç verme ve kredi kartı uygulamalarıyla bilgi eksikliği bulunan ve yoksul insanların üzerinden çok yüksek meblağlar kazanan finans sektörü sermayenin yoksullardan zenginlere aktarılmasında önemli bir paya sahip olması sebebiyle dünyadaki sosyal adaletin dengesinin bozulmasında önemli rol oynamıştır (Stiglitz, 2012: 86-88). Gelir dağılımında adaletsizlik artıkça zengin daha zengin olurken, fakir daha da fakirleşmektedir. Gelire sahip olan azınlık çoğunlukla, gelirin azına sahip olan büyük çoğunluk arasındaki fark açıldıkça, sosyal huzursuzluklar meydana gelecektir. Bu durumda da ülkede ahlaki ve sosyal sorunlar ortaya çıkacaktır. İslam İktisadının sosyal adalet sağlamasında zekât, mudaraba, muşarake, karz, sadaka gibi enstrümanlar ve bu enstrümanların kullanılabilmesi müessesler önemli bir paya sahiptir. (Çolak, 2003: 12–13). Bu nedenle ülkemizdeki İslam iktisadının öncüsü konumunda olan katılım bankacılığı sistemi sosyal adalet dengesinin düzeltilmesinde önemli katkılar sağlayabilir.

Katılım bankalarının ticari misyonlarının yanı sıra sosyal adaleti sağlama gibi hedefleri de bulunmaktadır (Chapra, 2018: 14-15). Bu hedefler göz önünde bulundurulduğunda, bundan sonraki bölümde, katılım bankalarının sosyal adalet ve katılım bankacılığın ilkelerine, sosyal adaletin sağlanmasına yönelik faaliyetlerine ve sosyal adalet mekanizmalarına değinilecektir.

Katılım Bankalarının Sosyal Adaleti Sağlamadaki Rolü Sosyal Adalet ve Katılım Bankacılığının İlkeleri

Günümüzde katılım bankalarından kar hedefleri yanı sıra sosyal hedeflerinin de gerçekleştirilmesi beklenmektedir. Katılım bankaları topluma katkı sağlayabilmesi için bu hedeflere ulaşmada kazanç ve harcama arasında bir denge kurmalıdır. Denge ise ancak adaletin gelmesiyle oluşur. Adalet kavramı Türk Dil Kurumunda; *“Yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması”* şeklinde tanımlanmıştır (TDK: 2018). Adalet, bireylerin insanca yaşamasını sağlayan hakkın tanınması ve bunun ötesinde insanın emeğiyle orantılıdır. Başka bir deyişle, adaletin gereği bireyin emeği oranında istediklerini elde edebilmesidir (Tabakoğlu, 2010: 108). Sosyal

adalet kavramı ise; *“Toplumun değişik kesimlerinde hayat standardı, gelir düzeyi vb. birtakım ölçülerin fırsat eşitliği çerçevesinde dikkate alınmasıyla sosyal alanda sağlanan denge durumu”* şeklinde tanımlanmaktadır (TDK: 2018). Orman (2018) sosyal adalet kavramını “19. Yüzyıl hatırası” olarak tanımlamaktadır. Ona göre, “sosyal sigorta” gibi “sosyal adalet” kavramı da “sosyal mesele” yüzyılından kalmıştır. Bu kavramlar endüstriyel devrim sürecinden geçişin ve sonrası süreçte ortaya çıkan toplumsal hareketlerin bir yansıması olarak görülmektedir. Farklı çevrelerce “bölüşüm adaleti”, “iktisadi adalet” ya da “adalet” şeklinde incelenen sosyal adalet kavramının hedefinde adil bir piyasa ekonomisi vardır. Miller (1999)’e göre sosyal adaletin konusu eşitlik, ihtiyaç ve hak ediş gibi kavramlardır.

Friedman (1953)’a göre iktisadi faaliyetlerin etik ve normlara göre inşa edilemeyeceği anlayışı hakimdir. Günümüz bankacılık hizmetleri bu görüşün bir yansıması olarak kabul edilebilir. Ancak bununla beraber İslam, hayatın her alanında olduğu gibi sosyal ve ekonomik alanda da bir adaletli yapı tesis etmek ister. Katılım bankacılığın temel ilkeleri onu konvansiyonel bankalardan ayırmaktadır ve bu yönü ile sosyal adaletin sağlanmasına uygun bir ortam sağlamaktadır. Bu temel ilkeler aşağıdaki gibidir;

- Faiz, Garar ve Kumar Yasağı
- Gayrimeşru Sektörlerin Yasaklanması
- Kar-Zarar Ortaklığı İlkesi
- Varlığa Dayalı Olma İlkesi

Katılım bankacılığının temel ilkeleri, zenginlerin fakirleri sömürmesini engellemesi, adil gelir dağılımını sağlaması, zekât yoluyla toplumdaki yoksulluğu en aza indirmeye çalışılması, yoksulların temel ihtiyaçlarının giderilmesi ve küçük işletmelere sermaye yatırımı sağlanması, kar-zarar ortaklığı sistemiyle girişimcilere teminatsız finansman sağlanması ile sosyal adaletin sağlanması bakımından önemli bir rol üstlenmektedir.

Katılım Bankalarının Sosyal Adaletin Sağlanmasına Yönelik Faaliyetleri

İslam iktisadi, İslami ilkelere dayalı sosyo-ekonomik adaleti hedefleyen bir paradigma üzerine inşa edilmiş olup kişiler ve kurumlar tarafından adalet ve toplumsal refahı sağlamayı amaçlamaktadır (Jedidia, 2017: 95). Kâr maksimizasyonu prensibi üzerine kurulan geleneksel bankalarının aksine katılım bankalarının karı maksimize etmenin yanı sıra sosyal adaleti hedefleyen bir rol üstlenmişlerdir (Sairally, 2007: 282). Chapra (1985) göre, İslami finans kuruluşlara geleneksel mali yasaların kendilerine tahsis ettikleri sorumlulukların yanı sıra sosyo-ekonomik bir amaç getirdiğini vurgulamaktadır.

Uluslararası İslami Bankalar Birliği tarafından hazırlanan İslami Bankacılık el kitabında İslami bankaların sosyo-ekonomik hedeflerinden ve ülke kalkınmasında önemli bir rol oynayacağından bahsedilmiştir. Bunlar (Sairally, 2007: 282);

- Sosyo-ekonomik hedeflerin yerine getirilmesi,
- Umut verici ekonomik sektörlere odaklanma,
- Girişimciliğin teşvik edilmesi,
- Sosyal adaletin sağlanması ve dağıtımı,
- Eşitlik ve adalet kurulması,
- Yoksulluğun azaltılması,
- Yatırımların bölgesel olarak dağılımının teşvik edilmesidir.

Yukarıdaki maddelerden yola çıkılarak İslami bankaların kâr hedeflerinin yanı sıra sosyal adaleti sağlamaları da beklendiği görülmektedir.

- Literatürde İslami bankaların sosyal adaletin sağlanmasına yönelik faaliyetleri incelendiğinde;

Haron ve Hisham (2003) yapmış oldukları araştırmada, iki İslami bankanın sosyo-ekonomik yönünün eksik olduğunu tespit etmişlerdir. Sairally (2007) araştırmasında, İslami bankaların kurumsal sosyal sorumluluk performanslarını değerlendirme ve bu kurumların topluma sosyo-ekonomik bir katkıda bulunup bulunmadığını incelemiştir. Buna göre, İslami bankaların teorik olarak sosyal sorumluluğa önem verdiği fakat uygulamada yeterince çaba sarf etmedikleri gözlemlenmiştir. Dusuki ve Dar (2007) yaptıkları araştırmada, Malezya'daki İslami bankaların farklı paydaş gruplarının algıları incelenerek bu paydaşların kurumsal sosyal sorumluluğa ilişkin olumlu görüşlere sahip olduğunu ortaya koymuşlardır. Olumlu tutumlarının en önemli yansımalarından biri, kurumsal sosyal sorumluluk faktörlerinin bankacılık seçim kararlarında önemli kriterlerden biri olarak görülmesidir. Ayrıca İslami bankaların İslam hukuku ilkelerine doğrultusunda sosyal adaleti sağlamaya yönelik hedefleri arasında olması gerektiğini vurgulamışlardır. Farook ve Lanis (2007) yaptıkları araştırmada, 47 İslami bankanın yıllık sosyal sorumluluk raporları incelenmişlerdir. İslami bankaların kurumsal sosyal sorumluluk raporlarını beklenenden daha az bilgi paylaştıkları gözlemlenmiştir. Bu durum da İslami bankaların topluma sosyo-ekonomik bir katkı sağlayamayacağı vurgulanmıştır. Hasan (2009) yaptığı çalışmada, Batı ve İslami modellerin kurumsal yönetim yaklaşımı ile ilgili literatür incelemiştir. Buna göre, İslami finans kurumlarının sadece şirket paydaşlarına değil, tüm paydaşlara da sosyal adalet uygulaması gerektiğini vurgulamıştır. Kamla ve Rammal (2013) yaptıkları çalışmada, sosyal adalet kavramına vurgu yaparak 19 İslami bankanın sosyal yıllık raporları ve web sitelerinin içerik analizi incelemiştir. İslami bankaların sosyal adaleti sağlama ve yoksulluğu ortadan kaldırma konusunda yeterince çaba göstermedikleri tespit edilmiştir. Alamer et al (2015) yaptıkları çalışmada, İslami bankaların kurumsal sosyal sorumlulukları ile ilgili güncel literatürü incelemişler ve bu kurumların faaliyetleri toplum üzerindeki sosyal etkilerine dair mevcut eleştirilerin karşılaştırılmasını yapmışlardır. Buna göre, İslami bankacılık faaliyetlerinin toplumun etik değerlerinden ayrı tutulamayacağı ve sosyal adaleti sağlamadaki hedeflerini gerçekleştirebilecekleri

yeni sosyal sorumluluk faaliyetlerine başvurması gerektiği sonucuna varmışlardır. Zainuddin et al (2017) yaptıkları çalışmada, Endonezya’da ve Malezya’daki İslami bankaların 2007-2011 yılları arasında yıllık sosyal sorumluluk raporlarını incelemişlerdir. İçerik analizi sonucuna göre, Bu ülkelerdeki bankaların her yıl sosyal sorumluluk faaliyetlerinin arttığını bulmuşlardır. Ayrıca, İslami bankalardan beklenen toplumsal adalet yönünü yeteri kadar yansıtamadıkları tespit edilmiştir. Literatür taraması incelendiğinde İslami bankalardan beklenen sosyal sorumluluk hedeflerinin sosyal adaleti sağlama açısından yetersiz olduğu tespit edilmiştir.

Katılım bankalarının kurumsal sosyal sorumluluk raporu, sosyal açıdan hesap verebilirliği için tasarlanmıştır. Bu rapor bankalar tarafından üstlenilir ve bankaların yıllık raporlarında, özel yayınlarda hatta reklamlarda detaylı bilgi verilebilir. Genelde bankalar daha iyi kurumsal hesap verebilirliği sağlamak için kurumsal, çevresel ve sosyal raporlara yönelmektedir (Zubairu et al, 2011: 196). Türkiye’de faaliyet gösteren Katılım Bankalarının internet sitesinde yer alan kurumsal sosyal sorumluluk faaliyet raporları incelenerek aşağıda maddeler halinde sıralanmaktadır.

Türkiye katılım bankaları birliği (TKBB)

1. Kültürel değerlerin korunması amacıyla T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın da katkı verdiği “Başkentlerimizden – Anadolu’da Türk Şehirciliği” adında 7 bölümlük belgesel dizi yaptırılmıştır.
2. Hanehalkı tasarruf bilincinin artırılması, hanehalkı harcamalarının bütçelerine göre yapılması ve her türlü özel kişiye ait şifrelerin korunması amacıyla 3 adet kamu spotu yapılmıştır.
3. Katılım bankacılığı ve faizsiz finans alanında ihtiyaç olan insan kaynağını geliştirmek ve bu alanı teşvik etmek amacıyla belirli bölümlerde olmak kaydıyla 15 yüksek lisans ve 10 doktora öğrencisi olmak üzere 25 öğrenciye karşılıksız burs desteği sağlanmıştır.
4. Bursa İli, Nilüfer ilçesinde bulunan gayrimenkul 6.500.000TL bedelle satın alınarak Türkiye Diyanet Vakfına bağış yapılmış olup, bu gayrimenkul Yükseköğrenim Öğrenci Yurduna tahsis edilmiştir (<https://tkbb.org.tr>).

Albaraka Türk

1. Bereket Bursu aracılığıyla 1987 yılından bu güne 62.454 öğrenciye burs desteği sağlanmıştır. Eğitime destek kapsamında 15 ilköğretim ve liseye kütüphane yaptırılmış ve 3 okula da teknoloji, bilgisayar ve robotik kodlama sınıfı oluşturulmuştur.
2. 2015 yılından bu yana Gazze’de fizik tedavi, psiko-sosyal, rehabilitasyon alanlarında hizmet veren sağlık merkezine fizik tedavi ve rehabilitasyon alanında 1480, tıbbi tedavi alanında 2.374, psiko-sosyal alanında 156 seans ile toplam 4.010 seans hizmet verilmesi sağlanmıştır.

Sağlığa destek kapsamında, personel ve yakınlarının sağlık problemleri için maddi destek verilmekte ve ihtiyaç sahibi personel yakınlarına akülü sandalye desteği sağlanmıştır.

3. Milli ağaçlandırma günü kapsamında 2.283 adet fidan dikilmiştir.
4. Klasik Türk İslam sanatları alanında faaliyet gösterecek olan ve hat sanatının desteklenmesi amaçlayan “Albaraka Sanat Akademisi ve Galerisi” ni faaliyete geçirilmiştir
5. Sosyal sorumluluk projeleri destekleme kapsamındaki sponsorlukları; “Diyabet-Haseki 40. Yıl belgeseli”, “Meridyen Destek Derneği hadis araştırma ödülleri”, “IFN Turkey Forum 2017” etkinliği, “Hattın çelebisi Hasan Çelebi Kitabı”, “İstanbul Maker Faire” etkinliği, “Wake Up Fast” Albaraka garaj etkinliği, “Gpas ve Sermaye Piyasaları Kongresi”, Union Of Arab Banks, Ostim Spor Kulübü, “Ar-Ge İnovasyon” zirvesi, “Miraciye Film ve CFO Summit 2017 etkinliği sponsorluklarıdır.
6. Banka çalışanlarının, gönüllülük esasına göre Albaraka Türk çalışanlarının, sosyal sorumluluk projelerine katılabilmeleri için “İyilik Kulübü” oluşturulmuştur (<https://www.albaraka.com.tr>).

Kuveyt Türk

1. Şehit yakınları ile Gazi olan Mehmetçiklere sosyal ve ekonomik destek sağlanmıştır. Bu amaçla Mehmetçik Vakfına’na 1.000.000 TL bağışta bulunulmuştur.
2. Milli ve manevi değerlerin korunması kapsamında, Ortaköy Büyük Mecidiye Cami, Azapkapı Saliha Sultan Sebili, Bursa’da Kozahan Şadırvanı ve Bestekar İtri’nin kabrinin restore ettirilmiştir.
3. Kansersiz Çocuklara Umut Vakfı (KAÇUV) tarafından yürütülen Umuda Destek Projesi’ne 2013 yılından itibaren destek verilmektedir. Bu kapsamda Kuveyt Türk’ün katkılarıyla ilk Aile evi yaptırılmıştır. KAÇUV’ 2 milyon 114 bin TL’bağış yapılmıştır.
4. Kızılayın başlattığı “Arakan Kan Ağlıyor, Türkiye Sahip Çıkıyor” adlı yardım kampanyalarına 7.000.000 TL yardım yapıldı. Düzenli bir şekilde Kızılay’a kan bağışında bulunulmaktadır.
5. Somali ve Afrika genelinde kuraklık ve açlıkla mücadele kampanyası olan “Afrika Yalnız Değil” projesine destek verilmiş ve Pakistan’da yaşanan sel felaketi sebebiyle Kızılay’la iş birliğiyle 100 aile barınmasına destek olunmuştur.
6. Kültürel mirası yaşatmak amacıyla, “Kaybolan Meslekler” ve “Kaybolan Çeşmeler” adını taşıyan iki adet kitap yayınlanmıştır. Evliya Çelebi Hac Yolu” kitabı ile aynı adı taşıyan, bir belgesel film çekilmiş ve bir fotoğraf sergisi düzenlenmiştir (<https://www.kuveytturk.com.tr>).

Türkiye Finans

1. Türkiye Finans 2014 yılında Hatay ve Van illerinde, Soma ve Türkiye'nin 17 ilçesinde meydana gelen olaylar sonucunda zarar gören işletmelere yönelik KOSGEB'le protokol imzalayarak KOBİ'lere finansal destek sağlamıştır. Ayrıca Eş Finansman Protokolü destek almaya hak kazanan KOBİ'lerin iş planlarına yönelik alımlara aracılık etmiştir.
2. 2014 yılında banka tarafından yayımlanan raporda, Kurumsal Sosyal Sorumluluk projesi olarak tarihi Kırkpınar Yağlı Güreşlerine yönelik önemli bir yer ayırdıkları görülmektedir.
3. 2014 yılında İstanbul Valiliği Ağaçlı Çocuk ve Gençlik Merkezi'ne destek vermek amacıyla proje çalışmalarına başlanmıştır. İlk olarak Merkez'in fiziksel şartlar iyileştirilmiştir. Ardından Merkez'deki sosyal olumsuzluklarla karşı karşıya kalmış gençlerin topluma faydalı bir birey yetiştirilmesine, sosyalleşmesine ve motivasyonunu arttırmaya yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiştir.
4. 2014 yılında "Herkes Her Yerde Kitap Vakfı" ve "Darüşşafaka Cemiyeti" işbirliği ile banka "Darüşşafaka Kitapcan Velisi" projesine destek vermiştir.
5. 2014 yılında Türkiye Finans ana sponsorluğunda Midtown Orkestrası'nın Bodrum Antik Tiyatro'da eğitim yararına konser verilmiştir.
6. 2015 yılında banka tarafından öğrencilerin spora özendirilmesi amacıyla Dr. Mümtaz Ataman İlköğretim Okulu'na 35 adet bisiklet ile destek vermiştir.
7. 2018 yılında banka, «Çocuklara Gönül Ver» projesi ile müşteri ve çalışanların desteğiyle 8,000'den fazla kitap toplanarak ihtiyacı olan okullarda kitaplıklar kurulmuştur. Proje kapsamında Koruncuk Vakfı'na bilgisayarlar bağışlanmış ve Bolluca Çocuk Köyü Kültür Merkezi içerisinde Türkiye Finans Bilişim ve Lisan Laboratuvarı'nın açılışı gerçekleştirilmiştir.
8. 2019 yılında ise, "Çocuklara Gönül Ver" projesi "Çocuklar Bu Kış Üşümesin" kampanya kapsamında 14 ilde bulunan 50 köy okulundaki 1,400'e yakın çocuğa kışlık ayakkabı gönderilmiştir. Ayrıca proje ile banka İyilik Kulübü üyeleri ile Diyarbakır'ın Silvan ve Çermik ilçesindeki ilköğretim okullarına "Türkiye Finans Çocuklara Gönül Ver" parkları kurulmuş, okulların dış cepheleri ve sınıfları boyanmıştır.
9. Banka tarafından bağış ve yardım kapsamında sosyal sorumluluk projeleri çerçevesinde 2020 yılında 5.7 milyon TL tutarında harcama yapıldığı görülmektedir (<https://www.turkiyefinans.com.tr>).

Vakıf Katılım Bankası A.Ş.

1. Osmanlı'nın nezaket, zarafet ve iyilik temelleri üzerine kurduğu yaşam felsefesini mimari olarak anlattığı eserler arasında yer alan "Kuş Evleri" sosyal sorumluluk proje kapsamında banka tarafından desteklenmiştir.
2. 2017 yılında banka tarafından 'Nesilden Nesile Kuş Evleri' Tasarım ve Fotoğraf Yarışması düzenlemiştir.
3. 2018 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Vakıflara bağlı üniversite ve işletmeler ile iş birliği yaparak ana finansal çözüm ortağı olma yolunda iş geliştirmelerine devam edeceğini açıklamıştır. Vakıf katılım finansal yapının iyileştirilmesine yönelik hedeflerini yanı sıra vakıf hayratlarının yaşatılması ve yardım başlığı çerçevesinde çeşitli sponsorluk faaliyetleri içerisinde de yer alacağını açıklamıştır.
4. Banka tarafından 2019 yılı içerisinde çeşitli kuruluşlara 6.974 bin TL bağış yapıldığı görülmektedir (<https://vakifkatilim.com.tr>).

Ziraat Katılım Bankası A.Ş.

1. Banka, 2020 yılında Elazığ ve Malatya'da oluşan depremler nedeniyle bölgede ve eş zamanlı olarak İstanbul'da Kâğıthane, Başakşehir, Ümraniye, Sultanbeyli, Pendik, Kartal ilçelerinde ihtiyaç sahibi ailelere yönelik gıda kolisi dağıtımını gerçekleştirmiştir.
2. Ziraat Katılım Vefa Grubu, Pandemi döneminde, Covid19 salgını nedeniyle uzaktan eğitim gören öğrencilere katkı için Türkiye genelinde 8 farklı il 25 ilçede tablet dağıtımını yapmıştır.
3. Ziraat Katılım, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı ile yapılan işbirliği kapsamında ARGEM'de (Araştırma Geliştirme Eğitim ve Uygulama Merkezi Ortaokulu Lisesi) kurulan Yapay Zekâ Atölyesi'nin açılışını gerçekleştirmiştir. Ayrıca BİLSEM'e (Bilim ve Sanat Merkezleri) kayıtlı öğrenciler arasından belirli kriterler doğrultusundaki değerlendirmelerle öğrenci seçim kampına çağırılan ve burada başarılı olanlar, ARGEM öğrencisi olmaya hak kazandığı görülmektedir (<https://www.ziraatkatilim.com.tr>).

Emlak Katılım Bankası A.Ş.

1. 2020 yılında banka tarafından Milli Dayanışma Kampanyası için 1.000.000,00 TL, Türkiye Şehit Yakınları ve Gazileri Dayanışma Vakfına 10.000,00 TL ve OGEM-VAK Vakfına 7.906,00 TL. bağış yapılmıştır (<https://www.emlakkatilim.com.tr>).

Katılım Bankalarının sosyal sorumluluk faaliyet raporları incelendiğinde; katılım bankalarının önemli sosyal sorumluluk projelerine katkı verdikleri görülmektedir. Ayrıca, sosyal adaletsizliği azaltabilmek/kaldırabilmek için düşük gelire sahip olan kesimin verimliliğini artıracak uygulamaları desteklemesi önem arz etmektedir. Bu nedenle katılım bankalarının İslam iktisadı

enstrümanlarının (karz, mudaraba, müşaraka, zekat), kullanımı ya da bu enstrümanların kullanılıp kullanılmadığı ve bu enstrümanları kullanabilecek müesseselere katkı verip vermediğini ortaya konulması gerekmektedir. Bundan sonraki bölümde katılım bankalarının bazı bilanço kalemleri ve faaliyetleri incelenerek söz konusu enstrümanların ne derecede kullanıldığı ve diğer kurumlara ne derece destek sağladığı ortaya koyulmaya çalışılmaktadır.

Katılım Bankacılığının Sosyal Adalet Mekanizmaları

Faizsiz Finansal Hizmetler Kurumu (IFSB) tarafından (2018) yayınlanan raporda, İslami bankacılık sektörünün varlıkları yüzde 4,3'lük bir artışla yaklaşık 1.56 trilyon dolara ulaştığı görülmektedir. Ayrıca İslami bankacılık varlıklarının da pazar payları bakımından sırasıyla ülkeler; İran, Suudi Arabistan, BAE, Malezya, Kuveyt, Katar, Türkiye, Bangladeş, Endonezya ve Bahreyn şeklindedir (TKBB, 2018). İslami bankaların finans sektöründe önemli bir paya sahip oldukları için sosyal adaletin sağlanmasındaki rolü önemlidir. Fakat bu rolü gerçekleştirebilmek için bazı uygulamalara ihtiyaç duydukları söylenebilir. Bu mekanizmalar aşağıda kısaca özetlenmektedir.

Adil servet dağılımı

Katılım bankacılığının fon kullandırma yöntemleri olan mudaraba ve müşaraka, risk paylaşımına dayalı finansman sağlaması ve yatırım hesaplarındaki tasarrufları harekete geçirilmesi işlemidir. Mudaraba işleminde, müşteri bir işin yönetilmesinden sorumlu olduğu, katılım bankasının da sermayesinin tamamını sağlayarak yatırımcı rolünü üstlenmektedir (Jedidia, 2017: 103). Elde edilen kârlar önceden belirlenen oranlarda taraflar arasında paylaşılır fakat zarar durumunda ise katılım bankası tarafından karşılanır (Tunç, 2016: 142). Klasik fıkıh kitaplarında yer almayan müşaraka ismi modern terminolojide gelişmiştir (Usmani, 2002: 11). Müşaraka işleminde ise, katılım bankacılığındaki uygulaması, bir ticari faaliyetin veya bir yatırım sürecinin finansmanı olup müteşebbis ile bankanın birlikte yürüttüğü kar-zarar ortaklığıdır (Tunç, 2016: 146). Mudarebe ve müşaraka yöntemlerinin aralarındaki fark, mudaraba işleminde pasif bir katılım müşaraka işleminde ise aktif bir katılım söz konusudur. Bu iki finansman model servetin ve gelirin daha adil servet dağılımını sağlamaktadır. Adil servet dağılımı için kar-zarar ortaklığına dayanan finansman yöntemlerinin kullanılması ortak girişimlerin riskini dağıtarak (Jedidia, 2017: 103) nimet- külfet dengesini tesis etmeyi sağlayacaktır (Orman, 2014).

Tablo 3'te 2005-2019 yılları arasında Katılım Bankalarının finansman kullandırma tablosu verilmiştir.

Tablo 3: Katılım Bankaları Finansman Kullandırma Tablosu(Milyon TL)

Yıllar	Ortaklık Finansmanı	Toplam Finansmanı	Toplam içerisindeki payı
2005	79	6.474	0,012
2006	23	9.323	0,002
2007	43	14.072	0,003
2008	30	17.641	0,002
2009	66	23.641	0,003
2010	130	30.823	0,004
2011	99	38.538	0,003
2012	106	47.961	0,002
2013	103	62.029	0,002
2014	231	64.065	0,004
2015	230	72.038	0,003
2016	314	75.896	0,004
2017	817	97.615	0,008
2018	1.933	112.475	0,017
2019	2.279	136.202	0,017

Kaynak: Türkiye’de İslam İktisadı 2019 alan izleme raporundan alınmıştır.

Tablo 3’te görüldüğü üzere, İslam İktisadı 2019 Raporunda, 2005 yılında katılım bankalarının toplam finansmanı 6.5 milyar TL iken bu yıl içerisinde ortaklık finansmanın 79 milyon TL olup toplam finansmanın içerisindeki payı sadece % 1,2 dir. 2005 yılına göre 2019 yılında toplam finansman yaklaşık olarak 22 kat artarken, 2019 yılında 2 milyar TL olan ortaklık finansmanı, 136 milyar TL’lik toplam finansman içerisindeki payı sadece %1,7 olduğu görülmektedir (Özdemir vd., 2020: 38). Katılım bankalarının bilançoları incelendiğinde, İslam iktisadının risklerin paylaşımı ilkesini amaçlayan Ortaklık finansmanın toplam finansman sağlama içerisindeki payını söz konusu yıllar içerisinde çok düşük kaldığı ortaya koyulmuştur. Düşük kalmasının sebebi; mevzuat eksiliğinin olması, vade uyumsuzluğunun olması, alanlarla ilgili uzmanların yetiştirilmesindeki zorlukların bulunması ve güven duygusunun toplumsal düzende (bireysel çıkar düzeni) azalmasının etkili olduğu söylenebilir. Bu olumsuzluklar sebebiyle katılım bankalarının tablo 3’te de görüldüğü gibi daha çok murabaha yöntemiyle finansman vermeyi tercih ettiği söylenebilir. Kaynakların daha adil dağıtılması için mudarebe, müşaraka gibi enstrümanların daha çok kullanılması önem arz etmektedir.

Katılım bankalarının kar-zarar ortaklığı (mudaraba ve müşaraka) yöntemini pek tercih etmemeleri ve buna karşılık murabaha gibi kazanç odaklı

yöntemleri kullanması, bu kurumların vizyonlarını ve misyonlarını geleneksel kurumlarinkinden ayrılması yönelimini zayıf düşürmüş, farklı ve yeni bir sistem ortaya koyma fikrinden uzaklaştırmıştır (Ebu Zeyd, el-Mudarebe ve Tatbikâtuha'l- Âmeliye fi Masârifi'l-İslamiyye; Çelik, 2017). Sonuç olarak, katılım bankalarının sosyal adaleti sağlamak için kar-zarar ortaklığı (mudarabave müşaraka) finansman yöntemlerini kullanabilmesi açısından önemlidir.

Yoksulların temel ihtiyaçlarının karşılanması

Kaynaklarda bilinen İslami yardım türleri, zekât, sadaka ve vakıftır. Kur'an' da bahsedilen yardım türleri arasında kuralları en belirgin olan zekâttır (Yumma, 2017: 103). İslam'da sosyal adalet görüşünün önemli temellerinden biri olan zekât, hem servetin yığılmasını önler hem de zenginleri yoksullara yardım etmeyi yöneltir. Kısaca zekât, sosyal adaleti sağlamak için zenginin ödediği bir vergi olarak söylenebilir (Mannan, 1976: 514). Allah'ın rızasını kazanmak için toplanan zekât ve sadakalar, yoksulluğun azaltılması ve toplumda sosyal adaletin sağlanması için önemli bir araçtır. Ayrıca zorunlu tutulan ödemelerden ziyade toplumda hayırseverlik ve kardeşlik kavramlarını önemini hatırlatır. Çoğu Müslüman ülkede kurulan zekât ve sadaka kurumlarına yönelik yardım farklı nedenlerden dolayı daha az önem kazanmıştır. Örneğin, zekât bağışçıların zekât ödeme konusunda farklı tercihleri olduğu (yakın akraba, komşu gibi), zekat kurumlarına güvenin çok az olması, zekat kurumunda çalışan kişilerin ödeme yapılacak yoksul kişiler hakkında yeterli bilgiye sahip olmaması ve vatandaşların zekat ve sadaka bağışı yapacak kurumların varlığından bihaber olması (Hassan, 2010: 269).

Katılım bankaları yoksulların temel ihtiyaçlarını giderilmesinde bir sosyal aracı vazifesi görevini üstlenebilir. Katılım bankalarınca toplanan zekât ve sadaka fonları topluma sosyo-ekonomik katkı sağlamada önemli bir role sahiptir (Jedidia, 2017: 105). 2018 yılında Türkiye' de ilk defa Albaraka Türk Katılım bankası bünyesinde kurulan 'Zekât Asistanı' dijital uygulaması hayata geçiriliyor. Bu uygulama ile zekât ödemesi yapmak isteyenler için hem daha pratik hem doğru hesaplama yapılmaktadır. Hesaplama yapıldıktan sonra dileyenlerin de zekâtlarını anlaşmalı kurumlara ödeyebilme imkânı da sağlanmaktadır (<https://www.albaraka.com.tr/zekât-asistani.aspx>). Bu uygulama katılım bankalarından beklenen sosyal adaleti sağlama yönündeki hedefleri gerçekleştirmeye katkı sağlayacaktır.

- Katılım bankaları kendi çatısı altında zekât ve sadaka fonları toplayabilir ve yönetebilir. Zekât ve sadaka yoluyla toplanan fonlar yoksulların temel ihtiyaçlarını karşılanmasında veya küçük girişimcilerin başlangıçta kullanacakları sermayelerin finansmanı sağlanmasında kullanılabilir. Bu fonlar zekât ve sadaka kartlara yüklenerek danışma kurulunca belirlenen ihtiyaç sahiplerine verilebilir. Böylece bu toplanan fonlarla yoksulların temel ihtiyaçlarının karşılanabilir ve küçük girişimcile-

rin kendiışlerine odaklanmak için daha iyi konumda olabilir. Belki de zekât alan durumdan zekât veren duruma geçiş sağlanabilir. Böylece zengin ile yoksulun arasındaki fark azalabilir ve gelir adaletsizliği en aza indirilebilir. Devletin bu uygulamaların hayata geçirilmesinde desteği önemlidir. Örneğin, toplanan fonların vergi ve harçlardan muaf tutulmalarını sağlayabilir. Ayrıca reel sektörün kalkındırılması ile ülke ekonomisinin gelişimine katkıda bulunulabilir. Bu mekanizmalar ile katılım bankaları sosyal adaletin sağlanması rolünü üstlenmesiyle toplumun gelişimine katkı sağlayabilir.

Zayıfların ekonomik zorluklara karşı korunması

1967 yılından itibaren Mith Ghamr, İslami bankaların ilk kurumsal aşamasında toplumun gelişimine katkıda bulunabileceğini göstermiştir. 1970 yılından itibaren ise İslami bankaların toplumun gelişimine katkıda bulunamamış, küçük işletmelere ve alt gelir gruplarına finansman sağlayamamıştır. Bu sebeple zayıfların ekonomik zorluklara karşı korunması açısından yeni bir kurumsal gelişmeye ihtiyaç vardır (Asutay, 2008: 110). Bu doğrultuda katılım bankalarının ekonomik amaçlarının yanı sıra sosyal amaçlarının da yeni mekanizmalarla ilişkili olmalıdır. Küçük işletmelerin ve alt gelir grupların finans erişimi artırılırsa girişimcilik de artacak ve böylece yoksulluk azalacaktır (Jedidia, 2017: 106). Bu bağlamda katılım bankalarının mikrofinans mekanizmasıyla sosyal adaletin sağlanmasına katkı sağlayabilirler. Örneğin, katılım bankalarının çatısı altında toplanan zekat, sadaka, karz-ı hasen gibi fon kaynakları harekete geçirerek, borç verme tarafında ise alt gelir grupları, küçük işletmeler üzerinden kar-zarar ortaklığı esasına dayalı modeller kullanılabilir (Naceur et al, 2015; Parlakkaya ve Çürük, 2015: 67). Bu mikrofinansman kullanan kişilere sadece gelir sağlamakta yeterli değildir (Sanrego, 2017: 148). Kullanılan finansmanın geri ödememe durumunda sorun yaşamamaları için mikro tekafül mekanizmasıyla her ay düzenli ödeme yapmaları zorunlu tutulabilir (Parlakkaya & Çürük, 2015: 80). Katılım bankalarının alt gelir grubuna ve küçük işletmelere ekonomik zorluklara karşı korumada ve finansal dışlamanın önüne geçmesinde sosyal adaleti sağlama açısından önemlidir. Böylece zengin ile fakir arasındaki gelir adaletsizliği en aza inecektir. Sosyal adaletin sağlanmasındaki temel şart da sağlanmış olacaktır. Ülkemizde uygulanan karz-ı-hasen uygulamalarına şu örnekler verilebilir;

- Düşük gelirli aileler gelir getirici faaliyetler için karz desteği vermekte olan İ.K.S.A.R⁵. bugüne kadar 52 kişiye 336.440,00 TL'lik destek sağlamıştır.

5 Teorik bilgilerin pratiğe olabildiğince yansıtılmasını ve toplumda bilinç oluşturularak yaygınlaşmasını, kendisine özel olarak amaç edinen İslam İktisadi Araştırma ve Uygulama Derneği (İKSAR), 2018 yılında Sakarya'da bir grup akademisyen tarafından kurulmuştur. Verilen Karzlar ile ilgili detaylı bilgiler için <https://iksar.org.tr/> adresinden elde edebilirsiniz.

- Aile kurumunun kurulması, korunması ve ihyası için ihtiyaç duyulacak her türlü maddi ve manevi yardımın sağlanması, teşvik edilmesi ve yeni evlenecek olan gençlere faizsiz borç veren Karz-hasen Vakfı⁶, bu güne kadar yeni evlenecek olan 70 genç çifte 3.553.000,00 TL'lik karz desteği sağlamıştır.

Katılım bankaları İslami mikrofinans uygulamasını hayata geçirirken ilk önce pilot uygulaması ile yoksulluğun en az olduğu bölgeye odaklanabilir. Belirlenen hedef kitleye yönelik verilecek fonlara ulaşabilmenin bir ön şart getirilebilir. Uygulamanın önemini kavrama (dini boyutu) ve mesleki eğitim verilerek eğitim sonrası veya sınav şartı ile başarılı olma durumunda katılımcılara fon verilebilir. Karşılıklı dayanışma ilkesine dayanan mikrotekafül ile de zorluk yaşayan kişilere finansal yardım ve destek sunulmalıdır.

Genel anlamda önerilen yukarıdaki mekanizmalar her ne kadar zaman alacak ve geliştirilebilecek olsa da katılım bankalarının unutulmuş sosyal hedeflerini hatırlatmaya yardımcı olacaktır. Ayrıca bu çalışma ile bu mekanizmaların temel özellikleri ve işleyişlerini özetlemeye çalışılmıştır. Bu mekanizmalar geliştirilerek uygulamaya geçirildiği takdirde topluma fayda sağlaması muhtemeldir.

SONUÇ

Günümüzde katılım bankacılığı, sosyal adaleti rolünü üstlenerek daha adil bir gelir dağılımı sağlayabilir. Katılım bankaları İslami ilkelere dayalı olması onları ticari hedeflerinin yanı sıra sosyal hedeflerinin de gerçekleşmesinde önemli rol üstlenmektedir. Bu nedenle katılım bankalarının yıllık kurumsal sosyal sorumluluk faaliyet raporlarında en üst seviyede sosyal hedeflerini gerçekleştirmesi beklenmektedir. Fakat katılım bankaları sosyal adaleti sağlaması açısından sosyal sorumluluk beklentilerini yerine getiremediği görülmektedir. Bu çalışmanın amacı, katılım bankalarının sosyal adaleti sağlamadaki rolünü incelemek ve ticari hedefleri ile sosyal sorumluluk faaliyetlerine yönelik çıkarımlarda bulunmaktır. Bu amaç doğrultusunda, "Katılım bankalarının ticari hedeflerinin yanı sıra sosyal sorumluluk misyonu da olmalı mıdır?" ve "Ticari hedefleriyle birlikte sosyal sorumluluk misyonunu nasıl bir arada yürüteceklerdir?" sorularının cevapları aranmaktadır. Çalışmada, konu ile ilgili literatür araştırması yapılmış, katılım bankalarının faaliyet raporları incelenmiş ve elde edilen bulgular betimsel araştırma yöntemiyle değerlendirilmiştir. Çalışma sonucuna göre, katılım bankalarından beklenen sosyal adalet rolünün pratikte gösterdikleri performansları arasında farklılık olduğu tespit edilmiştir. Sosyal adalet sağlamada katılım bankalarının çözüm önermede ve alternatifler oluşturmada yeterince çaba göstermediği görülmektedir.

6 Genç Yuva Kooperatifi, gerçek kişilerden oluşan üyelerinden aldığı bağışlar ve Karz-ı Hasen Vakfı'ndan sağlanan kaynaklarla gençlere faizsiz borç vermektedir. Detaylı bilgileri <https://karzihasenvakfi.com/> adresinden eldeabilirsiniz.

Katılım bankalarının ticari hedefleriyle birlikte sosyal sorumluluk misyonu (adil gelir dağılımı, temel ihtiyaçların karşılanmasına katkı ve zayıfların ekonomik zorluklara karşı korunması gibi) sosyal adaleti sağlama yönünde olmalıdır. Bu sosyo-ekonomik hedeflerini nasıl bir arada yürüteceklerine dair önerilerimiz de aşağıdaki gibidir;

- Katılım bankaları sosyal sorumluluk stratejilerini tekrar gözden geçirerek sosyal adalet yönüne daha fazla odaklanmalı,
- Adil servet ve gelir dağılımını sağlayacak kar-zarar ortaklığına dayalı yatırımlarını artırmalı ve yenilikçi ürünler geliştirmeli,
- Katılım bankalarının çatısı altında zekât, sadaka fonları toplanarak, danışma kurulunun onayı ve detaylı incelemeler sonucu yoksul kişilere bu fonlar mikrofinans, karz-ı hasen şeklinde verilmeli ve karşılıklı dayanışma ilkesine dayanan mikrotekafül ile de zorluk yaşayan kişilere finansal yardım ve destek sunulmalı,
- Katılım bankaları alt gelir gruplarına, doğrudan destek vermenin yanında düşük gelirli gruplara karz veren Karzı-Hasen dernek ve vakıflar gibi kurumlara destek vererek dolaylı olarak da katkı sağlayabilir.
- Katılım bankaları sosyal sorumluluk hassasiyetlerini destekleyen ve toplumsal faydaya katkı sağlamayı teşvik eden bankacılık faaliyetleri geliştirilme ve arttırılmalı,
- Katılım bankacılığı faaliyetlerinin İslami ilkelere uygun olup olmadığını inceleyen Danışma Kurulunun aynı zamanda sosyal adalet de uygun olup olmadığı incelenmeli,
- Katılım bankası çalışanlarının ve yöneticilerin sosyal adalet konusunda eğitimi sağlanarak yeni ürünler geliştirmeye teşvik edilmeli,
- Halkın da sürece dahil olması sağlanmalı, çalıştaylar, sempozyumlar, sosyal projeler ve reklamlarla kamuoyu aydınlatılmalı ve sürece kaynaştırılmalıdır.

Katılım bankalarının sosyo-ekonomik hedefleri sadece topluma değil Allah'a karşı hesap verebilirliği ve sosyal adaleti yansıtan boyutları hakkında daha fazla açıklaması yapması beklenmektedir. Katılım bankalarının İslami ilkeleri gerçekten yansıttıklarından emin olmak için faaliyetlerini ve sosyal hedeflerini tekrar gözden geçirmelidirler. Bu faaliyetler doğrultusunda katılım bankalarının toplumda itibarlarının korunması ve güvenirliliği açısından önemlidir. Bu çalışma İslami bankaların sosyal adaleti sağlama konusunda sınırlı çalışma olması ve bu yönü ile bu çalışmanın literatüre katkı sağlaması beklenmektedir. Gelecek çalışmalara öneriler; faizsiz finans sektörüne yönelik sosyal adalet konulu çalışmaların ele alınması ve katılım bankalarının sosyal adaleti sağlama yönünde önerilen mekanizmalara ilave yeni uygulamalar geliştirmesi tavsiye edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aktan, Ç. C., ve Vural, İ. Y. (2002). *Gelir Dağılımında Adalet(siz)lik ve Gelir Eşit(siz)liği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri* (Çoşkun Can). Ankara: Hak-İş Federasyonu Yayınları.
- Alamer, A. R. A., Salamon, H. Bin, Qureshi, M. I., ve Rasli, A. M. (2015). CSR ' s Measuring Corporate Social Responsibility Practice in Islamic Banking : A Review. *International Journal of Economics and Financial Issues*, (5), 198–206.
- Asutay, M. (2008). *Islamic Banking And Finance: Social Failure*. New Horizon. Retrieved from https://www.islamic-banking.com/IIBI_magazine.aspx, adresinden 22 Ekim 2018 tarihinde alınmıştır.
- Bakırtaş, T. (2014). *Dünya'da ve Türkiye'de Ekonomik Kalkınma*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Baş, K. (2009). Küreselleşme ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği . Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 18 (1) , 49-70 .
- Bilen, M. (2015). Servet Eşitsizliği: Piyasa veya Devlet Eksenli Çözümde İslam Ekonomisinin Konumu. *İslam Ekonomisi ve Finansı Bildiriler Kitabı , Sakarya Üniversitesi, 1*, 247–258.
- Brinkman, R. L., ve Brinkman, J. E. (2001). Cultural Lag: A Relevant Framework for Social Justice,”(mimeo). *Paper Presented to the 76th Western Economic Association International Conference Held in San Francisco*.
- Çelik, İ. (2017). Meşru Bir Yatırım Aracı Olarak Mudarebe Ve Günümüzde Kullanımı, 1(3), 381–395.
- Chapra, M. U. (1985). Towards A Just Monetary System. *International Institute of Islamic Thought 8*.
- Chapra, M. U. (2018). *İslam İktisadında Ahlak ve Adalet* (Saraç, Mehmet Çev.). İstanbul: İSİFAM Yayınları.
- ÇOLAK, Abdullah (2003): İSLÂM'IN İKTİSÂDÎ PRENSİPLERİ. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 3 (1).
- Dollar, D.,ve A.Kraay. (2001). Growth is Good for the Poor”. WB Policy Research Working Paper. Washington. DC: *World Bank*.
- Dusuki, Asyraf Wajdi, ve Dar, H. (2007). Stakeholders' Perceptions Of Corporate Social Responsibility Of Islamic Banks: Evidence From Malaysian Economy. *Islamic Economics and Finance*.
- Farook, S., ve Lanis, R. (2007). Banking On Islam? Determinants Of Corporate Social Responsibility Disclosure. *Islamic Economics and Finance*.
- Friedman, M. (1953). *The Methodology Of Positive Economics*. In *Essays In Positive Economics*. Chicago: University of Chicago Press.
- Güçlü, S., ve Bilen, M. (1995). 1980 Sonrası Dönemde Gelir Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler. *Yeni Türkiye Dergisi* (Vol. 6, pp. 164–167).
- Haron, S., ve Hisham, B. (2003). NoWealth Mobilization By Islamic Banks: The Malaysian Case. *International Seminar on Islamic Wealth Creation, University of Durham*.
- Hasan, Z. (2009). Corporate Governance: Western and Islamic Perspectives. *International Review of Business Research Papers*, 5(1), 277–293.

- Hassan, M. K. (2010). An İntegrated Poverty Alleviation Model Combining Zakat, Awqaf And Micro-Finance. In *Seventh International Conference–The Tawhidic Epistemology: Zakat and Waqf Economy, Bangi, Malaysia*, 261–281.
- Jedidia, B. K. (2017). İslami Bankalar Toplumsal Adaleti Nasıl Sağlar? L. Sunar (Ed.), *İslam İktisadında Sosyal Adalet* (pp. 95–116). İstanbul: İktisat Yayınları.
- Kamla, R., ve Rammal, H. G. (2013). Social reporting by Islamic banks: Does social justice matter? *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, 26(6), 911–945.
- Mannan, M. A. (1976). *İslam Ekonomisi Teori ve Pratik*. (B. Zengin ve T. Ömeroğlu, Çev). İstanbul: Fikir Yayınları.
- Mazur, J. (2000). Labour’s New Internationalism. *Foreign Affairs Global*, 79–93.
- Miller, D. (1999). *Principles Of Social Justice*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Nadzri, Farah Aida Ahmad, AbdRahman, Rashidah, Omar, N. (2012). Zakat and Poverty Alleviation: Roles of Zakat Institutions in Malaysia. *International Journsl of Arts and Commerce*, 1(7).
- Orman, S. (2014). *İktisat, Tarih Ve Toplum*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Orman, S. (2018). *Gazali, Adalet ve Sosyal Adalet*. İstanbul: İktisat Yayınları.
- Özerkmen, N. (2004). Uluslararası Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Ekonomik Küreselleşme. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 44(1), 135–148.
- Özdemir, M., Shafiq, A., Orhan, Z. H. (2020). Türkiye’de İslam İktisadı: 2019. İstanbul: İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı. [https://ilke.org.tr/images/air/turkiyede_islam_iktisadi_2019_web_\(1\).pdf](https://ilke.org.tr/images/air/turkiyede_islam_iktisadi_2019_web_(1).pdf)
- Parlakkaya, R., Suna, ve Çürük, A. (2015). Bir Yoksullukla Mücadele Aracı Olarak İslami Mikrofinans ve Türkiye’de Uygulanabilirliği. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, (1), 61–86.
- Sairally, S. (2007). Evaluating The ‘Social Responsibility’ of Islamic Finance: Learning From The Experiences Of Socially Responsible İvestment Funds. *Advances in Islamic Economics and Finance: Proceeding of the 6th International Conference on Islamic Economics and Finance*, 1.
- Sanrego, D. Y. (2017). Kayıt Dışı Ekonomide İslami Mikrotekafül Yoluyla Toplumsal Adaletin Sağlanması: Sosyal Sermaye Meselesi. *İslam İktisadında Sosyal Adalet* (L. Sunar (Ed.) pp. 147–167). İstanbul: İktisat Yayınları.
- Saraç, M. (2017). *Finans Teorisini Yeniden Düşünmek*. İstanbul: İktisat Yayınları.
- Stiglitz, J. (2012). *Eşitsizliğin Bedeli* (O. İşler). İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Tabakoğlu, A. (2010). İslâm İktisadi ve Modern Kapitalizm. *Sosyal Piyasa Ekonomisi ve İslâm’daki Algılanışı*, 91–134.
- Tunç, H. (2016). *Katılım Bankacılığı: Felsefesi, Teorisi Ve Türkiye Uygulaması*. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Usmani, Muhammad Taqi, M. T. ‘Usmani. (2002). *An İntroduction To Islamic Finance*. Brill. Retrieved from <https://books.google.com.tr>
- Yanar, R., ve Şahbaz, A. (2013). Gelişmekte Olan Ülkelerde Küreselleşmenin Yoksulluk ve Gelir Eşitsizliği Üzerindeki Etkileri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(3), 55–74.

Yumma, A. (2017). Sosyal Bir Mekanizma Olarak Üretici Zekatın Sunduğu Fırsat ve Tehditler: Endonezya'da Bir Vaka İncelemesi. L. Sunar (Ed.), *İslam İktisadında Sosyal Adalet* (pp. 117-145). İstanbul: İktisat Yayınları.

Zainuddin, Z. B., Zailani, S., Govindan, K., Iranmanesh, M., ve Amran, A. (2017). Determinants And Outcome Of A Clean Development Mechanism İn Malaysia. *Journal Of Cleaner Productio*, 1979-1986.

Zubairu, Umaru Mustapha, Olalekan Bua Sakariyau, Chetubo Kuta Dauda. (2011). Social Reporting Practices Of Islamic Banks İn Saudi Arabia. *International Journal of Business and Social Science*, 2(23).

https://wid.world/share/#0/countries/series/sptinc_p99p100_z/WO/last/eu/k/p/yearly/s/false/15.305499999999999/22.5/curve/false/country

https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?end=2016&locations=RU-TR-BR&start=2002&view=chart&year_low_desc=false

<https://databank.worldbank.org/indicator/SI.POV.NAHC/1ff4a498/Popular-Indicators>

https://wid.world/world/#sptinc_p99p100_z/WO;TR/last/eu/k/p/yearly/s/false/14.998499999999998/30/curve/false/country

http://iksar.org.tr/wpcontent/uploads/2020/01/iksar_faaliyet_raporu.pdf

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2019-33820>

<https://www.albaraka.com.tr/surdurulebilirlik-kurumsal-sosyal-sorumluluk.aspx>

<https://www.albaraka.com.tr/zekat-asistani.aspx>

<http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/KATILIM-FINANS-SAYI-9.pdf>

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c0929945250e0.11103184

<https://tkbb.org.tr/sayfa/detay/sosyal-sorumluluk-faaliyetleri-134>

<https://vakifkatilim.com.tr/tr/yatirimci-iliskileri/faaliyet-raporlari>

<https://www.turkiyefinans.com.tr/tr-tr/yatirimci-iliskileri/finansal-raporlar/sayfalar/faaliyet-raporlari.aspx>

<https://www.ziraatkatilim.com.tr/yatirimci-iliskileri/finansal-bilgileri>

<https://www.emlakkatilim.com.tr/tr/yatirimci-iliskileri/finansal-bilgiler/faaliyet-raporlari>

<https://www.albaraka.com.tr/faaliyet-raporlari.aspx>

<https://www.kuveytturk.com.tr/yatirimci-iliskileri/finansal-bilgiler/yillik-ve-ara-donem-faaliyet-raporlari>

<https://tkbb.org.tr/sayfa/detay/faaliyet-raporlari-160>

<https://ilke.org.tr/turkiye-de-islam-iktisadi-2019><https://karzihasenvakfi.com/>